

УДК 316.3:061.2(477.87):355.01
DOI: 10.24144/2524-0609.2025.57.73-78

Жиленко Руслан В'ячеславович
кандидат історичних наук, доцент
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
ruslan.zhylenko@uznhu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-2227-4534>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СЕРВІСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. Початок повномасштабної війни припав на завершальний етап реформи децентралізації в Україні. Нова система соціальних послуг, яка ще не була у повній мірі сформованою, зіткнулася з неймовірним навантаженням, спричиненим як загостренням існуючих соціальних проблем, так і появою нових, зумовлених війною потреб. Організації громадянського суспільства відіграли важливу роль у запобіганні гуманітарній катастрофі. Висувається багато пояснень цього явища: гнучкість недержавного сектору, його можливість швидко реагувати на потреби та залучати необхідні ресурси тощо. Проте найголовнішою причиною, на нашу думку, є те, що організації громадянського суспільства представляють саме суспільство і, відповідно є найбільш наближеними та чутливими до потреб населення. Представлено результати дослідження основних тенденцій розвитку сервісних організацій громадянського суспільства в західних регіонах України під час війни. Методи дослідження: якісний та кількісний аналіз проєктних заявок, описових та фінансових звітів організацій, які надавали соціальні послуги для ВПО під час війни. Це дозволило прослідкувати як еволюцію оцінки надавачами послуг гуманітарної ситуації в регіоні, так і їхню реакцію на ці трансформації у вигляді програмних та організаційних змін. Одержані результати дозволяють виділити три послідовні етапи, на яких в повній мірі проявилися основні тенденції в еволюції сервісних організацій регіону, а саме: поступовий перехід від надання гуманітарної допомоги до запровадження сталих соціальних послуг; переорієнтація від універсальної допомоги на спеціалізовані послуги для вузько визначеної категорії клієнтів; організаційне посилення надавачів послуг.

Ключові слова: ВПО, організації громадянського суспільства, соціальні послуги.

Вступ. Через цілий ряд факторів соціально-економічного, культурного і навіть географічного характеру, західні регіони України традиційно відрізнялися набором притаманних їм соціальних викликів та способів їх подолання. Серед останніх важливу роль відіграють організації громадянського суспільства, які надають різноманітні соціальні послуги для вразливих категорій населення. Ефективність їхньої роботи в значній мірі зумовлена глибокою інтеграцією в життя власних громад, чітким розумінням потреб населення та шляхів їх задоволення. З початком повномасштабної війни, в умовах незавершеної реформи децентралізації системи соціальних послуг, посилення вже існуючих соціальних проблем та появи нових масштабних викликів, роль сервісних організацій значно зросла. Водночас з появою нових вразливих груп населення виникла гостра потреба у адекватній оцінці операційного середовища та відповідної адаптації організаційної структури та набору послуг до нової реальності. В контексті західних регіонів України, чи не найбільш явно вона проявилася у сфері надання послуг для внутрішньо переміщених осіб. Отже, взаємозв'язок між розумінням потреб ВПО, вибором адекватних підходів до надання послуг та відповідними організаційними структурами має вирішальне значення у забезпеченні ефективних послуг для клієнтів.

Огляд останніх досліджень і публікацій. З початком повномасштабного вторгнення загалом зберіглася тенденція, започаткована ще 2014 року, у вивченні проблем надання соціальних послуг ВПО неурядовими організаціями. Значна частина досліджень присвячена формуванню законодавчої бази та інституційної спроможності надавачів послуг [7; 8; 14; 18].

Інша група публікацій концентрує увагу на вивченні та обґрунтуванні необхідності запровадження вітчизняних і зарубіжних практик надання соці-

альних послуг для ВПО [3; 4; 12; 19]. Окремо слід відзначити цілий ряд досліджень, присвячених вивченню проблеми внутрішнього переміщення та послуг для ВПО на мікрорівні. Аналізуються випадки окремих надавачів послуг, або досвід використання специфічних підходів і методів [9; 10; 15; 16; 17].

Відбувається і поступове накопичення емпіричних даних: вивчення потреб ВПО, публікації статистичних даних, особистих історій ВПО [1; 5; 6; 11; 13; 20].

Незважаючи на доволі значну кількість публікацій, організації громадянського суспільства, у багатьох із них, згадуються у якості прикладів і, значно рідше, як повноцінний партнер, суб'єкт у наданні соціальних послуг населенню. За незначними винятками, у дослідженнях, присвячених організаціям громадянського суспільства, об'єктом вивчення виступають або послуги, які ними надаються, або ж організаційний розвиток самих організацій. Іншими словами, бракує досліджень, які б аналізували ці нерозривні аспекти діяльності надавачів послуг у комплексі, адже ефективність послуг безпосередньо залежить та визначається спроможністю організацій їх надавати.

Метою статті є визначення основних тенденцій у розвитку сервісних організацій громадянського суспільства в Західній Україні під час війни. Завдання дослідження: 1. Прослідкувати зміни у сприйнятті сервісними організаціями гуманітарної ситуації в регіоні. 2. Виявити основні етапи в еволюції підходів до надання послуг для ВПО організаціями громадянського суспільства. 3. Окреслити основні процеси, пов'язані із організаційним розвитком надавачів соціальних послуг для ВПО.

Методи дослідження. Вибір методів дослідження зумовлений його метою та завданнями. Якісний аналіз документів використано для вивчення того як сервісні організації сприймали загальну гуманітарну

ситуацію в регіоні, визначали власні цільові групи, їхні та власні потреби, обирали та обґрунтовували підходи та методи надання соціальних послуг для клієнтів, оцінювали ефективність своєї роботи та ідентифікували виклики. З цією метою проаналізовано 41 проектну заявку та 41 описовий звіт недержавних громадських організацій з чотирьох областей західного регіону України (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська та Чернівецька області), які надали послуги для ВПО у період з березня 2022 р. до червня 2025 р. Для вивчення динаміки згаданої вище оцінки ситуації, аналізу підлягали документи датовані різними періодами згаданого часового інтервалу, а саме: 11 пар (заявка та звіт) за 2022 р. і по 10 пар за 2023, 2024, 2025 рр. Кількісному аналізу підлягали бюджети проектів згаданих організацій. Його метою було визначити відповідність запланованих витрат задекларованим у заявках оцінкам ситуації, пріоритетам, завданням та цільовим групам. Елементи кількісного аналізу використано також для визначення масштабу впливу проектів на їхню цільову аудиторію. Крім цього, під час аналізу використано вторинні дані, які раніше були опубліковані у незалежній експертній оцінці результатів реалізації програми, в межах якої підтримувалися досліджувані ініціативи громадських організацій 2024 і 2025 років.

Слід зазначити, що дослідження спрямовано на визначення та аналіз загальних тенденцій в розвитку організацій громадянського суспільства, що надають послуги для ВПО. Таким чином дослідження не претендує на повну репрезентативність, тобто не відображає особливі випадки окремо взятих організацій. Крім цього, до аналізу свідомо не включалися організації, які працюють у сфері забезпечення права дитини на виховання у сім'ї. Це рішення зумовлено тим, що на розвиток даної сфери справляють сильний вплив додаткові фактори, менш притаманні для інших, а саме: визначальне значення законодавчих змін та політичних рішень та природна необхідність тісної співпраці з органами влади і місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Аналіз проектних заявок дозволяє виділити три основні етапи в еволюції соціальних послуг, які надаються організаціями громадянського суспільства регіону для ВПО з початку повномасштабного вторгнення. Кожен із цих періодів є, з одного боку, прямим відображенням динаміки гуманітарної ситуації, а, з іншої сторони, демонструє розвиток самих організацій, їхньої спроможності адекватно оцінювати та задовольняти потреби переміщених осіб.

З перших днів повномасштабного вторгнення західні регіони країни прийняли основні хвилі як внутрішньої міграції так і транзитний потік біженців, які прямували за кордон. Лише завдяки надзвичайним зусиллям громадянського суспільства, органів місцевого самоврядування, міжнародних донорських та гуманітарних організацій ситуацію вдалося стабілізувати протягом перших місяців міграційної кризи. Природно, що в цей період основні зусилля були спрямовані на задоволення базових потреб біженців, а саме: забезпечення тимчасовим прихистком, їжею, теплим одягом, першою медичною допомогою тощо. Проте вже на весні 2022 року стали очевидними нові виклики і тенденції, пов'язані з внутрішнім переміщенням в регіоні. Першим, напевно найбільш важливим і болочим, стало усвідомлення того, що спричинена війною гуманітарна криза є не тимчасовою надзвичайною ситуацією, а свого роду « новою реальністю ». По-друге, незважаючи на виняткову важливість гуманітарної допомоги, формат

її надання повинен змінитися із разових заходів на планомірну регулярну діяльність. По-третє, визнаючи тривалий характер гуманітарної кризи, необхідно поряд з гуманітарною допомогою запроваджувати на постійній основі соціальні послуги, спрямовані на « нормалізацію » життя переміщених осіб у приймаючих громадах.

На цьому етапі проекти організацій громадянського суспільства переважно стосувалися забезпечення ВПО регулярною допомогою, запровадженням сталих соціальних та супутніх послуг для цієї категорії, а також професіоналізації самих організацій-надавачів послуг. Переважна більшість із них вказали « надання послуг » або « підтримку » різних груп ВПО як мету своєї діяльності. Доволі показовим є також той факт, що 9 із 11 організацій прямо чи опосередковано обрали дітей як свою основну цільову групу, хоча надавали послуги і іншим когортам поза межами проектів. Незважаючи на подібність цільових груп, діяльність організацій громадянського суспільства суттєво різнилася своїми цілями, обраними підходами та набором послуг. В цьому контексті можна виокремити декілька груп проектів: спрямовані на підтримку клієнтів (соціально-психологічна і юридична підтримка, забезпечення житлом тощо); зосереджені на наданні освітніх послуг для дітей дошкільного і шкільного віку; ті, що сприяють інтеграції ВПО до приймаючих громад (забезпечення доступу до сервісів у громаді, працевлаштування, культурна адаптація тощо). Проте навіть у межах однієї сфери, наприклад надання освітніх послуг, застосовувалися відмінні підходи: створення дитячого садочку, інформування батьків щодо освітніх послуг у громаді, психологічна допомога дітям, допомога учням у освітніх закладах, допомога учням за місцем їх тимчасового проживання тощо. На особливу увагу заслуговує той факт, що, незважаючи на масштаби проблеми внутрішнього переселення, організації громадянського суспільства не оминули своєю увагою і найбільш вразливі категорії ВПО, а саме: національні меншини та невеликі групи переселенців, що знайшли прихисток у віддалених сільських населених пунктах. Два із одинадцяти проектів передбачали регулярні послуги для представників національних меншин, більшість - регулярні послуги педагогів, соціальних працівників і психологів за місцем тимчасового проживання клієнтів.

Ще однією особливістю цього етапу в еволюції організацій громадянського суспільства, що надають соціальні послуги для ВПО, є їхнє намагання поєднувати в своїй роботі різноманітну допомогу іноді досить відмінним цільовим групам. Наприклад, одна із організацій надавала притулок для ВПО, забезпечувала їх харчування, забезпечувала інформаційну, юридичну та психологічну підтримку, провадила освітні послуги для дітей, відправляла гуманітарну допомогу у прифронтові регіони та для поранених військових тощо. Така ситуація була і, до певної міри, залишається типовою для багатьох сервісних організацій.

В цей період виникає значна кількість нових організацій громадянського суспільства та неформальних ініціатив. Проте серед тих, хто першими почали запроваджувати послуги на постійній основі, явно переважали організації, які були створені до початку повномасштабного вторгнення і вже мали досвід планомірної роботи із клієнтами. Це відбувалося або за рахунок зміни цільової групи, або ж шляхом поширення вже існуючих послуг на нові категорії клієнтів.

Наступний період розпочався наприкінці 2023

року, коли, з одного боку, явно загострилися тенденції, що поступово формувалися протягом попередніх місяців, а, з іншого, з'явилися нові виклики для організацій громадянського суспільства у регіоні. Восени цього року вже не виникало сумнівів щодо тривалого характеру кризи внутрішнього переміщення та необхідності надання сталих послуг для цієї категорії населення. Водночас значна частина громадських ініціатив, які забезпечували левову частку допомоги цій категорії населення, поступово обмежували, або ж повністю згортали свою діяльність. Остання тенденція стала відображенням як об'єктивних умов, зменшення доступних ресурсів, так і, до певної міри, організаційної слабкості самих ініціатив. В цьому контексті можна виділити кілька факторів: низька організаційна спроможність; вигорання персоналу та волонтерів; скорочення ресурсної бази через низький рівень організаційних та управлінських навичок; відсутність або погане планування діяльності призводило до низької якості послуг, їх спорадичного характеру і, відповідно, незадоволення та розчарування клієнтів; брак професійного персоналу не дозволяв досягати відчутних, видимих результатів; неспроможність налагодити партнерські відносини з органами влади та місцевого самоврядування часто унеможлиблювала задоволення потреб клієнтів; низький рівень фінансової та правової грамотності обмежував можливості для залучення ресурсів, призводив до конфліктних ситуацій з органами влади та мав негативний ефект для іміджу волонтерського руху загалом. Ще одним неочікуваним фактором цього періоду став прихід до регіону великих міжнародних гуманітарних організацій. Сам факт започаткованих ними масштабних проєктів і програм був, безумовно, позитивним явищем. Проте через відносно великий рівень заробітних плат, ці міжнародні ініціативи створили конкуренцію для організацій громадянського суспільства та органів місцевого самоврядування, посиливши брак професійних кадрів в недержавному та публічному секторах. Ще однією важливою тенденцією цього періоду стали певні зміни у якісному складі ВПО у регіоні. Восени частина біженців повернулася до відносно «безпечних» регіонів країни. Відповідно, залишалися переважно люди, яким взагалі не було куди повертатися, або, які не могли це зробити через складні життєві обставини. Іншими словами, значна частина ВПО тепер належала до найбільш вразливих груп населення, які оселилися в регіоні на тривалий період, або і назавжди. У цей період серед ВПО у регіоні зростає кількість сімей військовослужбовців. Безумовно, ця ситуація вимагала кардинальної зміни підходів та цілей соціальних послуг для даної категорії клієнтів.

Показовим у цьому контексті є той факт, що в цей період нові ініціативи щодо сталих послуг для ВПО втілювалися майже виключно досвідченими організаціями, які мали довоєнний досвід подібної діяльності, або тими групами волонтерів, які пішли шляхом інституалізації своєї роботи. Мова йде про формальну легалізацію, залучення професійних фахівців, планування діяльності тощо. Ще одним показником поступової інституалізації послуг для ВПО з боку неурядових організацій стала їх спеціалізація. Якщо, як вже зазначалося, у попередній період організації поєднували надання послуг для кількох груп клієнтів одночасно, то тепер проєкти переважно стосувалися однієї конкретної категорії ВПО, що проявилось у створенні таких спеціалізованих послуг як «Клуб сеньорів», паліативна допомога, психологічні групи підтримки, коворкінги тощо. З'являються проєкти вузькоспеціалізованих професійних організа-

цій, наприклад спрямовані на надання психологічних послуг для поранених, ветеранів, членів родин військовослужбовців.

На цьому етапі було реалізовано 10 проєктів, які були спрямовані на надання послуг конкретним категоріям ВПО, а саме: діти, сім'ї/жінки з дітьми, люди похилого віку, молодь. За цілями ці ініціативи можна розділити на освітні (формальна і неформальна освіта дітей), інтеграційні (входження ВПО на ринок праці, адаптація до приймаючих громад тощо), підтримуючі (створення безпечних та гідних умов для проживання, навчання тощо), інформаційні (поширення серед ВПО інформації щодо наявних послуг, можливостей тощо). Незважаючи на різні цільові групи, можна відзначити і деякі спільні для всіх ініціатив риси. По-перше, в межах більшості проєктів, поряд з основними послугами, клієнтам надавалася консультативна допомога в сфері права, соціального забезпечення тощо. По-друге, переважна більшість проєктів включили в свою роботу елементи психологічної допомоги як для своїх клієнтів, так і для власного персоналу та волонтерів. По-третє, оскільки початок цього етапу припав на осінь 2023 року, всі ініціативи передбачали заходи з підготовки до зими, наприклад закупівлю обігрівачів, генераторів, проведення утеплення. Що стосується організаційного розвитку неурядових організацій, то основними тенденціями тут стали, з одного боку, поступова професіоналізація самих надавачів послуг (залучення фахівців, заходи щодо покращення умов праці тощо), що явно прослідковується у витратах організацій, з іншого боку – посилення співпраці з органами місцевого самоврядування, публічними соціальними службами та з іншими акторами.

Новий період у розвитку сервісних організацій регіону, на нашу думку, припадає на початок 2024 року. Він характеризується, з одного боку, появою масштабних проєктів ініційованих або підтримуваних великими міжнародними донорськими та гуманітарними організаціями, а, з іншого боку, різким скороченням ресурсів, доступних для місцевих організацій громадянського суспільства та волонтерських ініціатив, що відбилосся на їх кількості та масштабі діяльності. Стали очевидними і суттєві розбіжності у баченні цілей проєктів. Якщо міжнародні організації все більше зосереджують свою увагу на довготривалих зусиллях, спрямованих на реконструкцію і післявоєнну відбудову, то діяльність місцевих ініціатив переважно стосується подолання повсякденних наслідків війни. Незважаючи на такі суперечливі тенденції, важливо відзначити істотне посилення міжсекторального співробітництва, в першу чергу між органами влади, місцевого самоврядування і недержавними організаціями, та розвиток партнерства між самими організаціями громадянського суспільства.

У контексті розвитку самих організацій, домінуючими стають тренди, започатковані ще у попередньому періоді, а саме: подальша спеціалізація послуг для конкретних категорій ВПО та поступова професіоналізація надавачів послуг. Перша тенденція знаходить своє відображення у більш чіткому визначенні цільових груп проєктів, поступовій розбудові фізичної інфраструктури під конкретних клієнтів, певному звуженні набору підходів і методів роботи, залученні вузькоспеціалізованих фахівців, збільшенні тривалості і систематичності надання послуг. Помітно, що зменшується навіть частота вживання загального терміну ВПО в проєктних заявках. Частіше, для позначення цільової групи, використовуються такі терміни як жінки, діти, сім'ї військових, ветерани, люди похилого віку. Це вказує

як на спеціалізацію послуг, так і на їх поширення на всю вразливу групу у громаді, а не тільки представників ВПО. Друга тенденція проявилася у зростанні проектних витрат на залучення фахового персоналу, обладнання, професійну підготовку/ перепідготовку працівників та їх соціально-психологічну підтримку. Практично всі проекти передбачають діяльність, що пов'язана з вдосконаленням внутрішніх процесів, стратегічне планування, залучення і розвиток персоналу, фандрайзинг тощо. На особливу увагу, як вже зазначалося, заслуговує робота спрямована на розвиток партнерства з іншими вітчизняними і зарубіжними організаціями, органами влади і місцевого самоврядування. У цьому контексті слід зазначити, що більшість проаналізованих організацій є членами консультативних, дорадчих об'єднань при органах влади або місцевого самоврядування або ж реалізують з ними спільні проекти. Зрештою, свого роду домінуючою тенденцією цього періоду, стало визнання сервісними організаціями критичного значення психосоціальної підтримки та ментального здоров'я як для добробуту їхніх клієнтів, так і для самих надавачів послуг. Всі проаналізовані проекти цього періоду включають даний компонент у свою діяльність.

Висновки. Результати дослідження дозволяють виділити три періоди у розвитку організацій громадянського суспільства, які надають послуги для ВПО у регіоні. Ці етапи у повній мірі відображають зміни, що відбулися в оцінці надавачами соціальних послуг загальної гуманітарної ситуації в регіоні, еволюцію підходів до надання послуг та трансформаційні процеси в самих організаціях громадянського суспільства. Перший період, весна 2022 р. – осінь 2023 р., характеризується поступовим переходом від надання гуманітарної допомоги до запровадження регулярних послуг для ВПО; спробами надавати комплексні (поєднувати різноманітні) послуги досить неоднорідним цільовим групам; домінуванням серед надавачів послуг досвідчених організацій. На другому етапі, осінь 2023 р. – весна 2024 р., поси-

люється тенденція до запровадження сталих послуг; відбувається звуження цільових груп та спеціалізація підходів до роботи з ними; значна увага приділяється організаційному розвитку надавачів послуг (формалізація волонтерських ініціатив та професіоналізація вже існуючих організацій). Третій етап, який триває з весни 2024 р., вказує на подальшу спеціалізацію соціальних послуг для ВПО, що проявляється у наданні вузькоспеціалізованих послуг чітко визначеним категоріям клієнтів. Крім безпосередньої роботи з цільовими групами, надавачі послуг приділяють не меншу увагу своєму організаційному розвитку. Узагальнюючи наведені вище аргументи, можна виділити основні тенденції у розвитку сервісних організацій громадянського суспільства регіону з початку повномасштабного вторгнення, а саме: поступове, але невинне запровадження сталих соціальних послуг; спеціалізація, як за цільовими групами, так і за підходами, соціальних послуг; професіоналізація організацій-надавачів послуг. З великою долею ймовірності можна припустити, що ці тенденції збережуться і в майбутньому. Разом з тим, слід зазначити, що протягом останнього періоду все більшого значення набувають такі тренди як посилення партнерства у сфері надання соціальних послуг між організаціями громадянського суспільства та публічними соціальними службами, а також поступове запровадження заходів з підтримки ментального здоров'я у практику надавачів послуг, незалежно від їх спеціалізації та форми власності. Вважаємо, що результати даного дослідження мають практичне значення і можуть бути використані як надавачами соціальних послуг у плануванні власної діяльності, зокрема організаційного розвитку, так і для розробки освітніх програм з професійної підготовки, підвищення кваліфікації персоналу організацій громадянського суспільства. Подальше вивчення та узагальнення досвіду сервісних неурядових організацій дозволить більш ефективно ідентифікувати та задовольняти потреби вразливих груп населення.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувалися при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

1. Active group. Проблеми і потреби внутрішньо переміщених осіб. Квітень 2022 р. URL: <https://activegroup.com.ua/wp-content/uploads/2022/05/220412-%D0%92%D0%9F%D0%9E-65.pdf>
2. Basnet N., Wouters A., Kusurkar R. Timeline Mapping as a Methodological Approach to Study Transitions in Health Professions Education. *International Journal of Qualitative Methods*. 2023. No.22. URL: <https://doi.org/10.1177/16094069221148868>
3. Бірюкова, М., Рущенко, І., Ляшенко, Н., Григор'єва, С. Біженці і внутрішньо-переміщені особи російсько-української війни: соціальні характеристики й практики. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2022. No.25(6). С.143–156.
4. Галіахметов І. Змістова характеристика прав внутрішньо переміщених осіб та хост-територіальних громад. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2022. №4. С.63–68.
5. East Europe Foundation (2023). A Brief Report Study of Challenges of the Ukrainian Civil Society Sector in a Time of War. Kyiv, URL: https://eef.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Brief-report_Study-of-the-Ukrainian-CSOs_ENG-version.pdf
6. Жиленко Р.В., Афанасьєв Д.М. Локальний вимір потреб внутрішньо переміщених осіб: приклад Ужгородської територіальної громади. *Науковий вісник Ужгородського університету : Педагогіка. Соціальна робота*. 2022. Вип.2(51). С.54–57.
7. Zhylenko R. Refugees in Their Own Country: Internally Displaced Persons in Ukraine. *Migration and Refugees: Global Patterns and Local Contexts*. New York, 2019. P.77–96.
8. Капінус О.Я. Державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб: види та методи реалізації. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. №4(16). С.143–160.
9. Кердивар В.В. Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту. *Харків: Панов А.М.*, 2021. 143 с.
10. Кердивар В. Психологічні особливості агресивності у внутрішньо переміщених осіб зі східних областей України. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2021. №2(2). С.18–25.
11. Кобзін Д., Левкіна Г., Луцьова О., Черноусов А., Щербань С. Методичний посібник з оцінювання потреб ВПО у громадах. *Харків, Харківський інститут соціальних досліджень (ХІСД)*, 2020. 246 с.

12. Кузьмич Т. Соціальна адаптація внутрішньо переміщених сімей з дітьми. Традиції та нові наукові стратегії у центральній та східній Європі. Львів: Априорі, 2020. С.126–134.
13. Логвинова М.О. Регіональні особливості розміщення внутрішньо переміщених осіб в Україні у місцях компактного проживання. Державна політика у сфері трудової міграції: правові, економічні, демографічні, освітні аспекти: матеріали міждисциплінарного круглого столу з нагоди Міжнародного дня мігранта (м.Київ, 18 грудня 2019 р.) / за ред. І.С.Сахарук, А.М.Магомедової. Київ: ФОП Маслаков, 2020. С.71–76.
14. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти/ С.Булеца та ін. Ужгород: РІК-У, 2017. 468 с.
15. Николаєва В., Широка А. Досвід реалізації програм щодо надання соціальних послуг впо громадськими організаціями в Україні. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування. 2025. № 1(13). С.53–66.
16. Олійник І.В., Янченко О.С. Проблема психолого-педагогічного супроводу студентів з числа внутрішньо переміщених осіб. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки, 2018. №2(16). С.114–122.
17. Степаненко Л.В. Особливості взаємозв'язку адаптивних властивостей та механізмів психологічного захисту у переселенців. Психолого-педагогічні координати розвитку особистості: зб. наук. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 червня 2021 р, 2021. С.206-210.
18. Степанова Е.Р. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. Актуальні проблеми та перспективи розвитку соціально-трудових відносин в умовах змін: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м.Полтава, 9–10 вересня 2022 року) / за заг. ред. Т.А.Костишиної, Л.В.Степанової. Полтава: ПУЕТ, 2022. С.93–96.
19. Швець І.Б., Следь О.М., Біленька М.М. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб до приймаючих громад у контексті сучасних соціокультурних викликів. Регіональна економіка. 2021. №4. С.14-21.
20. United Nations. Ukraine. Залученість внутрішньо переміщених осіб. Інформаційна довідка, 2021. 6 с. URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2021/06/2021_Inclusion-of-IDPs_ukr.pdf

References

1. Activegroup(2022). *Problemy i potreby vnutrishno peremishchenykh osib. Kviten 2022* [Problems and needs of internally displaced people. April 2022]. URL: <https://activegroup.com.ua/wp-content/uploads/2022/05/220412-%D0%92%D0%9F%D0%9E-65.pdf> [in Ukrainian]
2. Basnet, N., Wouters, A., & Kusurkar, R. (2023). Timeline Mapping as a Methodological Approach to Study Transitions in Health Professions Education. *International Journal of Qualitative Methods*, 22. URL: <https://doi.org/10.1177/16094069221148868>
3. Biriukova, M., Rushchenko, I., Liashchenko, N., & Hryhoreva, S. (2022). Bizentsi i vnutrishno peremishcheni osoby rosiskoukrainskoi viiny: sotsialni kharakterystyky i praktyky [Refugees and internally displaced people of Russian-Ukrainian war: social features and practices]. *Scientific and Theoretical Almanac Hrani*, 25(6), 143–156. [in Ukrainian]
4. Haliakhmetova, I. (2022). Zmistova kharakterystyka prav vnutrishno peremishchenykh osib ta khost-terytorialnykh hromad [Substantive characteristics of the rights of internally displaced people and hosting territorial communities]. *Analytical and Comparative Law*, 4, 63–68. [in Ukrainian]
5. East Europe Foundation (2023). *A Brief Report Study of Challenges of the Ukrainian Civil Society Sector in a Time of War*. URL: https://eef.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Brief-report_Study-of-the-Ukrainian-CSOs_ENG-version.pdf
6. Zhylenko, R., & Afanasiev, D. (2022). Lokalnyi vymir potreb vnutrishno peremishchenykh osib: pryklad Uzhhorodskoi terytorialnoi hromady [Local dimension of the needs of internally displaced people: example of Uzhhorod territorial community]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: «Pedagogy. Social Work»*, 2(51), 54–57 [in Ukrainian]
7. Zhylenko R. (2019). Refugees in Their Own Country: Internally Displaced Persons in Ukraine. In *Migration and Refugees: Global Patterns and Local Contexts* (pp.77–96). Nova Publishers Inc.
8. Kapinus, O. (2021). Derzhavna polityka shchodo vnutrishchno peremishchenykh oseb: vydy ta metody realizatsii [Public policy towards internally displaced people: types and implementation methods]. *Expert: Paradigms of Legal Sciences*, 4(16), 143–160. [in Ukrainian]
9. Kerdyvar, V. (2021). *Syndrom zherty u vnutrishno peremishchenykh osib iz zony lokalnoho voennoho konfliktu* [Victim syndrome of internally displaced people from a zone of local armed conflict]. Panov A.M. [in Ukrainian]
10. Kerdyvar, V. (2021). Psykholohichni osoblyvosti ahresyvnosti u vnutrishno peremishchenykh osib zi skhidnykh oblastei Ukrainy [Psychological features of aggressiveness of internally displaced people from eastern oblasts of Ukraine]. *Problems of Extreme and Crisis Psychology*, 2(2), 18–25. [in Ukrainian]
11. Kobzin, D., Levkina, H., Lunova, O., Chernousov, A., & Shcherban, S. (2020). *Metodychnyi posibnyk z otsiniuvannya potreby VPO u hromadakh* [Methodical toolkit on needs assessment of IDPs in communities]. Kharkiv Institute of Social Studies. [in Ukrainian]
12. Kuzmich, T. (2020). Sotsialna adaptatsia vnutrishno peremishchenykh simei z ditmy [Social adaptation of internally displaced families with children]. In *Traditions and New Scientific Strategies in Central and Eastern Europe* (pp.126-134). Apriori. [in Ukrainian]
13. Lohvinova, M. (2020). Rehionalni osoblyvosti rozmishchennia vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini u mistsiakh kompaktnoho prozhyvannia [Regional features of settlement of internally displaced people in Ukraine in the areas of compact residence]. *Proceedings of Interdisciplinary Round Table – Public Policy in the Field of Labor Migration: Legal, Economic, Demographic, Educational Aspects*. FOP Maslakov. [in Ukrainian]
14. Buletsa, S., Lazur, Ya., & Lendel, M. (2017). *Mekhanizm zabezpechennia prav vnutrishnio peremishchenykh osib: natsionalnyi i mizhnarodnyi aspekty* [Mechanism of rights provision for internally displaced people: national and international aspects]. RIK-U. [in Ukrainian]
15. Nykolaeva, V., Shyroka, A. (2025). Dosvid realizatsii prohram schodo nadannia sotsialnykh posluh VPO hromadskymy orhanizatsiiamy v Ukraini [An experience of provision of social services for IDPs by civic organizations in Ukraine]. *Herald of Pryazovskiy State Technological University. Series: Social-Humanitarian Sciences and Public Administration*, 1(13), 53–66. [in Ukrainian]
16. Oliinyk, I., & Yanchenko, O. (2018). Problema psykholoho-pedahohichnoho suprovodu studentiv z chysla vnutrishno peremishchenykh osib [Problem of psychological and educational support of internally displaced students]. *Herald of Alfred Nobel University. Series “Pedagogy and Psychology”*, 2(16), 114–122. [in Ukrainian]
17. Stepanenko, L. (2021). Osoblyvosti vzaemovziazku adaptivnykh vlastyvostei ta mekhanizmiv psykholohichnoho zakhystu u pereselentsiv [Peculiarities of relation between settlers' adaptive features and mechanisms of psychological resilience]. In *Psychological and Educational Coordinates of Personal Development: collection of scientific papers of the 2nd International scientific and practical conference, 3-4 June, 2021* (pp.206-210). [in Ukrainian]
18. Stepanova, E. Sotsialnyi zakhyst vnutrishno peremishchenykh osib [Social protection of internally displaced people]. In *Topical problems and Development Prospects of Social and Labor Relations under Conditions of War: papers of the 8th International Scientific and Practical Conference (Poltava, 9-10 September 2022)* (pp.93-96). PUET. [in Ukrainian]

19. Shvets, I., Sled, O., & Bilenka, M. (2021). Intehratsiia vnutrishno peremishchenykh osib do pryimaiuchykh hromad u konteksti suchasnykh sotsiokulturnykh vyklykiv [Integration of internally displaced people into the hosting communities in a context of modern sociocultural challenges]. *Regional Economy*, 4, 14-21. [in Ukrainian]
20. United Nations. Ukraine (2021). Zaluchenist vnutrishno peremishchenykh osib. Informatsiina dovidka [Inclusion of internally displaced people. Country profile], URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2021/06/2021_Inclusion-of-IDPs_ukr.pdf [in Ukrainian]

Статус статті: Отримано: 03.09.2025 Прийнято: 06.10.2025 Опубліковано: 30.10.2025

Zhylenko Ruslan

Candidate of Historical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

THE TRENDS IN DEVELOPMENT OF SERVICE-ORIENTED CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS IN WESTERN UKRAINE DURING THE WAR

Abstract. The beginning of full-scale war fell on the final stage of decentralization reform in Ukraine. New system of social services, which had not been fully implemented, experienced tremendous overload caused both by aggravation of existed social problems and introduction of the new, war related, needs. In this situation civil society organizations have played a crucial role in prevention of humanitarian catastrophe. Flexibility of non-governmental sector, its capacity to meet the needs fast, and raise needed resources are among the suggestions to explain this phenomenon. However, in our view, the key reason is that the civil society organizations are deeply enrooted in the society which makes them capable duly represent latter and remain sensible to the needs of people. This article presents the results of the study of the main trends in development of service-oriented civil society organizations in western regions of Ukraine since beginning of the full-scale war. Qualitative and quantitative analyses of project applications, narrative and financial reports of the organizations which provided social service for IDPs during the war as well as of secondary data presented in independent evaluation of the projects' results were mainly employed as the research methods. 41 projects implemented in a time period of spring 2022 – summer 2025 were analyzed. Received data enabled to trace both evolution in service providers' vision of changing humanitarian situation in the region and their reaction to these transformations in a form of programmatic and organizational developments. The research findings suggest three distinctive and consecutive stages, at which the main trends in development of service-oriented CSOs of the region evolved. These are gradual shift from humanitarian aid to provision of sustainable social services; transition from universal help to specialized services for specific categories of clients; organizational strengthening of service providers.

Key words: IDP, civil society organizations, social services.